

TEORIJA VREDNOTA PREMA A.H. MASLOWU

MIRKO BARBARIĆ

Omiška 8
10000 Zagreb

Izvorni znanstveni rad
Primljeno 17. 4. 1998.
UDK 159.9.091:17.022.1

Sažetak

Koristeći se hijerarhijsko-integrativnim načelom, autor ovog članka proučava teoriju vrednota prema Maslowu, koji predlaže znanstveno proučavanje vrednota. U tom on polazi od iskustva organizma i bazičnih potreba zdravog čovjeka čiji je cilj da na odgovoran i kreativan način ostvari svoje potencijale ili sposobnosti. Posebnu pažnju Maslow poklanja analizi ljudskih vrednota, koje prema njemu proizlaze iz mudrosti ljudskog organizma, tvrdeći da vrednote samoostvarenja (koje su stvarni ciljevi osobe) sastoje se u razvoju sposobnosti kao odgovor na vlastite potrebe. Temeljeći svoju humanističku teoriju o vrednotama na ljudskoj naravi i njezinim potrebama on pruža temeljne pretpostavke integracije između samoostvarenja i čovjekovih potencijalnosti u pogledu odgoja usmjerenog čovjeku te tako pruža vrijedne principe za promotivnu perspektivu osobe, zdravi rast i psihički integritet. Tako on vidi potrebe kao korake na putu samoostvarenja i aktualizacije mogućnosti pojedinca i u psiho-pedagoškoj primjeni.

Ključne riječi: vrednote, samoostvarenje, potrebe, rast, humanistička psihologija, Maslow, iskustvo organizma, mentalno zdravlje.

1. RAZUMIJEVANJE VREDNOTA

Psiholozi humanisti, uključujući i Maslowa,¹ odbijaju znanost koja ne poštuje *više vrednote*. Maslow smatra da nije neophodno da se znanost odriče problema ljubavi, kreativnosti, vrednota, radosti..., ostavljajući njihovo razumijevanje i prihvaćanje onima koji se ne bave znanostju: pjesnicima i drugim umjetnicima.²

Suprotno tome, Maslow³ tvrdi da je moguća naturalistička i opisna znanost čija se analiza bavi vrednotama kojima ljudi teže, za kojima čeznu i za koje se bore na putu vlastitog napretka, a koje gube ukoliko su psihički bolesni. Takvo znanstveno promišljanje dovodi do naglašavanja da "proučavanje vrednota, potreba (...) mora postati temeljnim vidom svih znanstvenih proučavanja".⁴

Središnji vid ovoga razmatranja je poboljšanje našeg poznavanja prirode koje posredstvom sugestija što dolaze od ljudske prirode omogućuje organizaciju naših percepcija.

Autor smatra da se vrednote kulturološki otkrivaju bilo da su imanentne strukturi ljudske prirode, bilo da imaju biološku i genetsku osnovu, bilo da se stvaraju ili rastaju. S tim ciljem on konkretno predlaže znanstveno proučavanje slobodnih izbora ili preferencija raznih vrsta od strane ljudskih bića, bila ona bolesna ili zdrava, stara ili mlada, i to u raznim situacijama. Takvim bi se pristupom izbjegli začarani krugovi koji su svojstveni teoretskim diskusijama o vrednotama i direktno bi se prešlo na prob-

- 1 Abraham Harold Maslow rodio se u New Yorku 1. travnja 1908. Mimo očeve volje odlučio je upisati filozofiju, a kasnije se opredijelio za psihologiju. Svojim profesorskim i istraživačkim radom cijelog je života, na raznim američkim sveučilištima, blisko povezan uz psihološki smjer koji je poznat pod imenom "treća psihološka sila" ili "humanistička psihologija". Umro je 6. lipnja 1970.
- 2 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia dell'essere*, Ubaldini, Roma 1971, str. 10.
- 3 Usp. *isto*, str. 168.
- 4 A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, Armando, Roma 1973, str. 43.

leme koji se mogu empirijski provjeriti, a koji odgovaraju na pitanja kao što su: kada? gdje? kome? koliko? u kojim uvjetima?⁵

Mnoge su teorije koje su tijekom povijesti pokušale izgraditi sistem naturalističko-psiholoških vrednota propale jer nisu mogle ponuditi valjane odgovore. Maslow smatra da, zahvaljujući razvoju psihologije kao znanosti, po prvi put imamo mogućnost da odgovorimo na dugogodišnje probleme: "Što je dobar život? Što je dobar čovjek? Kako da podučimo osobe da žele i više vole dobar život? Kako odgajati djecu da postanu zdravi odrasli ljudi? Na koji način postati plodan u svom životu? Kako da budem sretan? Kako da budem u miru sa samim sobom?"⁶

Odgovoriti na ta životna pitanja za osobu znači *prepustiti se iskustvima svog organizma*. S tim u vezi naš autor piše: "Ako nam organizam kaže ono što za njega ima vrijednost, i to nam kaže poništavajući se i pateći nakon što ju je iskusio, to je kao da nam kaže što je za njega dobro."⁷

Zapravo, čovjek - čija je priroda neutralna ili dobra - dostiže ideal rasta, samoostvarenja i mentalno zdravlje vlastite osobnosti u mjeri u kojoj zadovoljava vlastite instinktivne potrebe; prema tome, što više ostvaruje i razvija vlastite potencijale, to je veća mogućnost da bude sretan.⁸

Sve osnovne potrebe mogu se smatrati malim koracima koji vode do ostvarenja krajnje vrednote za čovjeka, cilja, svrhe koju pokušava doseći.⁹

Svrha je sljedećih paragrafa pokazati kako vrednote samoostvarenja, budući da su stvarni ciljevi osobe, potiču od prirode organizma, od bazičnih potreba zdrava čovjeka u nastajanju čiji je cilj da na odgovoran i kreativan način ostvari svoje potencijale ili sposobnosti. Pritom ćemo se rukovoditi hijerarhijsko-integrativnim, a ne dihotomijskim načelom.

1.1. Načela ljudskih vrednota koja proizlaze od mudrosti organizma

Rečeno je da je moguće znanstveno proučavati unutrašnju prirodu čovjeka i otkriti cilj kojem teži. Maslow smatra da takva priroda sačinjava prirodan sistem vrednota na osno-

vu kojih se čovjek odlučuje između dobra i zla, između ispravnog i neispravnog. I što više doznamo o prirodnim čovjekovim stremljenjima, to ćemo mu lakše reći kako da bude dobar, sretan, plodan, kako da nađe rješenja za veliki dio problema svoje osobnosti, poštujući pritom samoga sebe i ostvarujući vlastite najviše potencijale.¹⁰

Pokusi izvršeni na životinjama pokazuju njihovu univerzalno urođenu sposobnost da *slobodno birajući* odaberu najbolju od mogućih ishrana. Premda ova mudrost organizma nije savršena (prethodne navike mogu pokvariti trenutačne metaboličke potrebe), po Maslowu "organizmi se sami vladaju, upravljaju i samostalni su (...) i stoga organizmu valja ukazati znatno povjerenje".¹¹

Pokusi zanimljivi s obzirom na implikacije koje se odnose na teoriju vrednota bili su izvršeni na pilićima. Iz njih je proizišla činjenica da pilići koji za se izaberu bolju ishranu postaju snažniji i veći od onih koji odaberu lošiju ishranu. Ako se ishrana prvih primijeni na druge, njihov će se razvoj poboljšati.

Što se tiče primjene tih rezultata na ljudska bića, naš autor tvrdi da je beskorisno posredovati između onih što izabiru dobro i onih što izabiru loše te tvrdi da "nas samo izbori, sudovi i ukusi zdravih ljudskih bića uče najvećem broju stvari koje bi trebala prihvatiti čitava ljudska vrsta".¹²

Maslow je mišljenja da se slobodni izbori samoostvarenih osoba (unutar lepeze stvarnih mogućnosti) mogu proučavati opisno - kao sistem prirodnih vrednota. "To je kao da se pitamo: Koje su vrednote naj-

5 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 168-169.

6 *Isto*, str. 151; A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 431.

7 A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 431.

8 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 16.

9 Usp. A. H. MASLOW, *New Knowledge in Human Values*, Harper, New York 1959, str. 123.

10 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 16.

11 *Isto*, str. 152.

12 *Isto*, str. 153.

boljih ljudskih bića? umjesto: Koje bi trebale biti te vrednote?”, jer potencijali se ne samo ostvaruju ili bi se mogli ostvariti, već postoje.¹³

Zaključak do kojeg se može doći nakon ovih pokusa jest da naše najdublje potrebe po sebi nisu opasne, zle ili loše.

Na osnovi *konstitucijskih razlika* među ljudima Maslow tvrdi da su neke vrednote zajedničke cijelom zdravom čovječanstvu, a neke samo određenim tipovima osoba, te da su osnovne potrebe (vjerojatno) zajedničke cijelom čovječanstvu, dok individualne potrebe iznjedruju individualne vrednote.¹⁴

To se podudara s podacima i biološkim teorijama, kao i s teorijom o samoostvarenju, koje pokazuju kako *jedan organski sistem nastoji da se izrazi*. Naime, da bi se mogla samoostvariti i osjećati se psihološki zdravom, osoba mora ostvariti svoje konstitucijske mogućnosti.

Maslow tvrdi da “konstitucijske razlike među ljudima uvjetuju biranje načina obraćanja samome sebi, kao i kulturi i svijetu, odnosno da iznjedruju vrednote”.¹⁵

Ukratko, za Maslowa sposobnosti su potrebe i kao takve bitne vrednote. Stoga u mjeri u kojoj se sposobnosti razlikuju, razlikuju se i vrednote.¹⁶

Te osnovne potrebe podrazumijevaju i fiziološke i psihološke potrebe. Ove potonje se mogu smatrati nedostacima koje okolina treba popuniti kako bi se izbjegla bolest ili subjektivna slabost. Takve neophodnosti ili vrednote povezane su jedne s drugima na hijerarhijski i evolutivni način slijedeći određen red snage i prioriteta prema samoostvarenju.¹⁷

Sâm organizam nameće hijerarhije vrednota. Obično se jedna važnija vrednota dodjeljuje višoj, a ne nižoj potrebi.¹⁸

Uloga okoline sastoji se, u biti, u tome da čovjeka ohrabri, da mu pomogne (ne da ga oblikuje) pri ostvarivanju vlastitih potencijala ili sposobnosti ukoliko čovjek po svojoj prirodi pokazuje stremljenje prema Biću koje sve jasnije razumijeva vlastito čovječstvo.

Jedan učitelj, jedna kultura ne stvaraju ljudsko biće; oni više podržavaju ono što u

embrionalnom stanju već postoji. Od embrionalnih potencijala potječu kreativnost, spontanost, osobnost, sposobnost voljenja, težnja prema istini... Zdrav čovjek ima sposobnosti da se odvoji od svoje okoline živeći po svojim unutrašnjim zakonima više nego pod vanjskim pritiscima.¹⁹

Ali s obzirom na to da su instinktivna stremljenja čovjeka slabija nego ona kulturna, Maslow drži da će biti težak zadatak ocijeniti psihološke vrednote.²⁰

Budući da čovjek teži svom ostvarenju, a ta težnja potječe iz dubine njegove vlastite unutrašnje prirode, naš autor elaborira “*teoriju instinkta*” ili, drugim riječima, teoriju osnovnih potreba,²¹ koja se odnosi na pručavanje želja, potreba, vrednota čovječstva, koje su izvorne, bitne, a djelomično nasljedne.²²

Za Maslowa u područje instinktivnog potpada ono što se nedovoljno poznaje, a potrebno je upoznati: agresivnost, neprijateljstvo, mržnja, destruktivnost. Za sljedbenike Freudovog nauka to je instinkt smrti. Po našem autoru zdrava se agresivnost manifestira kao osobna energičnost i samopotvrđivanje, a agresivnost nezdrave, nesretne osobe kao zloba, sadizam i destruktivnost.²³

13 *Isto*, str. 159; B. ENGLER, *Personality Theories*, Houghton Mifflin Co., Boston 1979, str. 189-192.

14 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 160.

15 *Isto*, str. 153-154.

16 Usp. *isto*.

17 Usp. *isto*, str. 154-155.

18 Usp. A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 173 i 176-177.

19 Usp. *isto*, str. 427. i 430; usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 162.

20 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 172.

21 Maslow dijeli potrebe od nižih prema višima: 1. fiziološke potrebe; 2. potreba za sigurnošću; 3. potreba za pripadnošću i ljubavlju; 4. potreba za ugledom i poštovanjem; 5. potreba samoostvarenja (autorealizacije). Vidi opširnije u članku: Ž. PULJIĆ, *Samoostvarene osobe u psihologiji A.H. Maslowa*, u: “Crkva u svijetu”, 15(1980)3, str. 268-276; usp. također A. FULGOSI, *Psihologija ličnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1987, str. 247-274.

22 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 163.

23 Usp. *isto*, str. 164.

Sažimajući možemo reći da Maslow vidi unutrašnju čovjekovu prirodu kao temelj svog prirodnog sustava vrednota kroz koji uči kako da bude dobar i sretan, kako da ostvari svoje najviše potencijale. Osnovni uvjet je slobodan izbor zdrave osobe koja može označiti što je dobro za ljudsku vrstu. Poštujući razlike u konstituciji i individualne vrednote, on smatra da su potrebe i vrednote međusobno hijerarhijski povezane u svim ljudima.

2. SAMOOSTVARENJE²⁴ KAO VREDNOTA ČIJA JE ULOGA DOSEZANJE MENTALNOG ZDRAVLJA

Svi se humanisti slažu oko činjenice da se krajnja čovjekova vrednota, tj. samoostvarenje i mentalno zdravlje, odnosi na njegovu sposobnost da ostvari sve ono što može postati. Maslow²⁵, međutim, tvrdi da je krajnja apsolutna vrednota ona potreba koja se ističe u hijerarhiji u određenom trenutku. Osnovne potrebe ili temeljne vrednote mogu se smatrati koracima pri dosezanju cilja: samoostvarenja i mentalnog zdravlja. To nam pomaže da shvatimo da je čovjek Biće u Nastajanju.

Čimbenik koji olakšava samoostvarenje ili zdravlje po Maslowu je povoljna okolina koja nudi materijal za zadovoljavanje svih potreba i koja organizam ostavlja slobodnim da ostvari svoje želje, prohtjeve i oadbire.²⁶

2.1. Vrednote i mentalno zdravlje

Psihološko zdravlje po Maslowu ne znači samo subjektivno se dobro osjećati, već je nešto objektivno "bolje" od bolesti, iznad nje. Nedostatak zdravlja je oblik sljepoće, spoznajna patologija koja se očituje smanjenom sposobnošću djelovanja i ostvarivanja. Zdravih je osoba, prema autoru, malo, ali "zdravlje sa svim svojim vrednotama (istina, dobrotu, ljepota itd.) je moguće i u načelu dostižno. Oni koji više vole gledati nego biti slijepi, osjećati se dobro nego loše, biti cjeloviti nego paralizirani, tragaju za psihološkim zdravljem".²⁷

Proučavanje vrednota, potreba, strahova i neuroza treba postati temeljnim aspektom

svih znanstvenih proučavanja; ono treba težiti za produblivanjem spoznaje o čovjeku tako da postane moguće izbjeći loše ili nikakvo korištenje vlastitih sposobnosti, čime se sprečava samoostvarenje, cjelovitost organizma i dosezanje krajnjih vrednota.²⁸

Stavovi, ukusi i vrednote određeni su zadovoljavanjem ili nezadovoljavanjem potreba.²⁹

Patologija zadovoljenja djelomično može rezultirati odsustvom vrednota smisla i samoostvarenja, dok psihoanalitičari smatraju da nezadovoljavanje nekih potreba stvara patološke pojave, a nekih ne.³⁰

Načela i vrednote očajna i psihološki zdrava čovjeka su različiti, a ta se različitost očituje kroz percepciju i interpretaciju fizičkog, psihološkog i socijalnog svijeta čija organizacija i ekonomija djelomično ovise o sustavu vrednota osobe. Za deprimirana čovjeka svijet je opasno mjesto, neprijateljski teritorij, a njegov sustav vrednota organiziraju niže potrebe.³¹

Zbog toga Maslow govori o psihologiji zdravlja koja se nudi kao veća mogućnost da svoj život usmjerimo napredovanju i da budemo bolji.³²

Autor pretpostavlja da su zdrave osobe zadovoljile svoje osnovne potrebe i da su stoga primarno motivirane težnjom za sa-

24 Evo nekih karakteristika samoostvarenih osoba: uspješno opažanje stvarnosti i lakši odnos prema njoj; prihvaćanje sebe, drugih i prirode; sposobnost, jednostavnost i prirodnost; usredotočenost na probleme; vrhunska-mistička iskustva i sposobnost za sve novije i svježije vrednovanje; socijalni osjećaj i međuljudski odnosi; demokratska struktura i dobronamjeran smisao za humor; razlikovanje između sredstava i ciljeva, između dobra i zla; kreativnost; odanost radu i provođenje poslanja u životu. Usp. Ž. PULJIĆ, *Samoostvarene osobe...*, nav. čl.

25 Usp. A. H. MASLOW, *New Knowledge in...*, nav. dj., str. 124.

26 Usp. A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 428.

27 *Isto*, str. 26.

28 Usp. *isto*, str. 42-44. i 191-199.

29 Usp. *isto*, str. 33.

30 Usp. *isto*, str. 137 i 147.

31 Usp. *isto*, str. 288-289.

32 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 17.

moostvarenjem. Zdrave osobe, između ostalog, percipiraju stvarnost na bolji način, pokazuju veći stupanj prihvaćanja samih sebe, drugih i prirode, veću spontanost, samostalnost, usredotočenost na probleme, kreativnost itd. te izvjesne promjene u sustavu vrednota.³³

Načelo hijerarhijskog uređenja naših raznih potreba, u bilo kojoj dobi, usmjerava pojedinca prema "zdravom" razvoju.³⁴

Autor napušta stereotipno poimanje da su zdravlje, genijalnost, talentiranost i produktivnost sinonimi, jer nisu svi veliki talenti čovječanstva bili psihološki zdrave osobe, a s druge strane mnoge zdrave i kreativne osobe nisu produktivne.³⁵

Idealna kreativnost je po Maslowu³⁶ integrativna kreativnost; ona je to u mjeri u kojoj je konstruktivna, sintetizirajuća, sjeđinjujuća i upotpunjujuća i koja kao takva štiti osobu od njezinih vlastitih strahova. Poneka je sinonim za samo zdravlje. Osobe obdarene određenim sposobnostima imat će *impuls* i prijeku potrebu da se kreativno samoostvare da bi se osjećale dobro.³⁷

Zdrave osobe spontano *biraju* takozvane više vrednote: umjesto lažnog biraju istinito, umjesto lošeg dobro, umjesto ružnog lijepo. Te se vrednote, koje Maslow naziva i B-vrednotama (vrijednostima Bića), u manjoj mjeri susreću u većine ljudskih bića, ali u većoj mjeri kod zdravih osoba koje su manje ispunjene tjeskobom.³⁸

Vrednote percipirane u vrhunskim iskustvima "(peak-experiences)" u osnovnim se crtama podudaraju s odabranim vrednotama o kojima smo govorili. Te najviše vrednote (B-vrednote)³⁹ u zdravoj osobi postoje kao preferencije ili motivacije.

Smatrajući da se najviše vrednote smještaju u ljudsku prirodu, Maslow nadilazi nekadašnja vjerovanja po kojima najviše vrednote dolaze iz nekog vanjskog izvora (npr. nadnaravnost).⁴⁰

Na ovom je stupnju problem istraživanja "odabрати onoga tko zdravo odabire".⁴¹

Pa ipak, zrele osobe koje su zdrave, prilikom slobodnog odabira, cijene ne samo Istinito, Dobro, Lijepo, već i *regresivne vrednote*: vrednote preživljavanja i/ili homeostatičke vrednote⁴² (mir, san, sigurnost...).

U tom smislu Maslow razlikuje vrednote rasta i zdravo-regresivne, odnosno "inercijske" vrednote. Što je neka osoba zdravija, zrelija..., to više teži za vrednotama rasta, a manje za "inercijskim" vrednotama. Pa ipak potrebne su joj i jedne i druge, jer dijalektički povezane uravnotežuju vanjsko ponašanje.⁴³

Druga osobina koju autor smatra temeljnom sadržana je u činjenici da su ljudska bića istodobno zemaljska i božanska stvorenja, snažna i slaba, ograničena i bezgranična, "životinje" i ona koja nadilaze "životinjsko". Tu dijalektičku dimenziju on smatra temeljem za bilo koju naturalističku teoriju vrednota. Ove polarnosti u zdravih osoba teže jedinstvu tražeći pritom holistički,⁴⁴ a ne atomistički način razmišljanja.⁴⁵

Mentalno zdrave osobe sposobne su uspostaviti *dobru*, odgovarajuću i učinkovitu *vezu s okolinom*: ovladati njome, dobro je percipirati, dobro raditi i imati uspjeha u njoj. No da bismo ocijenili vrijednost zdravlja pojedinca, moramo poštovati i ono što se odnosi na izvanpsihičko i unutarpsihičko. Tom tvrdnjom Maslow izbjegava rizik uspostavljanja odnosa nadređenosti između psihološkog zdravlja i prilagođava-

33 Usp. *isto*, str. 35.

34 Usp. *isto*, str. 66.

35 Usp. *isto*, str. 139.

36 Usp. *isto*, str. 144-148.

37 Usp. *isto*, str. 154.

38 Usp. *isto*, str. 169-170.

39 Evo nekih B-vrednota kako ih vidi Maslow: istina, dobrota, ljepota, jedinstvo, cjelovitost, rast, napredak, savršenost, ispunjenje, pravda, red, jednostavnost, razumijevanje, lakoća, smislonost, svrhovitost. Usp. Ž. PULJIĆ, *Samoostvarene osobe...*, nav. čl., str. 272.

40 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 171.

41 *Isto*, str. 172; A. H. MASLOW, *New Knowledge in ...*, nav. dj., str. 128.

42 *Homeostaza* je pojam u psihologiji koji označava održavanje postojanih fizioloških stanja organizma pomoću autonomnih mehanizama.

43 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 173.

44 Holizam (*grč.* holos - sav, potpun, čitav) u psihologiji označava načelo da se pojedine psihičke pojave uvijek moraju promatrati u sklopu psihičke cjeline. Usp. B. KLAJČIĆ, *Rječnik stranih riječi*, Nakladni zavod MH, Zagreb 1990, str. 551.

45 Usp. *isto*, str. 175.

nja s obzirom na to da zdrava osoba ovlada-va okolinom.⁴⁶

I otkrivajuće terapije⁴⁷ (psihoanaliza, psihologija Ega) mogu doprinijeti istraživanju vrednota, jer iznose unutrašnju, više biološku i instinktivnu jezgru ljudske prirode, čiji su dijelovi želje i preferencije koje se mogu smatrati unutrašnjim i, premda slabim, biološki utemeljenim vrednotama. U krajnjoj liniji Maslow kaže da terapija može pomoći pacijentu da mu otkrije za kojim dubljim, suštinskim i autentičnijim vrednotama ima potrebu.⁴⁸

Prema tome, ustanovljavanje svrhe vlastitog života i gledanje na budućnost pripadaju jezgri zdrave prirode.⁴⁹

Ukratko, možemo kazati da, po Maslowu, proučavanje potreba, vrednota, neuroza... poboljšava poznavanje prirode omogućujući bolje korištenje vlastitih sposobnosti i izravno utječući na mentalnu strukturu i rast. Teorija zadovoljavanja potreba pruža značajan doprinos teoriji psihološkog zdravlja i teoriji vrednota. Izbori zdravih osoba predstavljaju paradigmu za druge jer, s obzirom na to da spontano odabiru najviše vrednote i s obzirom na to da su sposobne uspostaviti dobar odnos s okolinom, utječu i na napredovanje života drugih ljudi.

Načelo hijerarhije potreba vrijedi i za "zdrav" rast osobe, gdje integrativna kreativnost - često sinonim za samo zdravlje - štiti osobu.

2.2. Vrednote i samoostvarenje

Već nam je poznato da Maslow na sve osnovne potrebe gleda kao na međusobno hijerarhijski povezane korake koji vode ka samoostvarenju. Od sposobnosti nastaju potrebe i prave vrednote: sve je to na crti bilo s biološkim datostima, bilo s teorijama o samoostvarenju koje pokazuju da organski sistem teži da se izrazi.⁵⁰

Ljudskom je biću urođeno stremljenje prema spontanom integritetu, prema potpunom identitetu, prema dobroti, prema punini itd.: "To znači, ljudsko biće je sačinjeno tako da teži prema punijem i punijem biću, a to znači težnju prema onom što bi većina ljudi nazvala dobre vrednote, vedrina, ljubaznost, hrabrost, znanje, iskrenost,

ljubav, nesebičnost i dobrota." Ove osobe su "na vrlo zbiljski empirijski i teoretski način najpotpunije ljudske".⁵¹

Valjano utemeljenje sustava vrednota pruža se osobama koje se samoostvaruju svojim filozofskim prihvaćanjem prirode, svojim Egom, svojom ljudskom prirodom, velikim dijelom društvenog života i fizičkom stvarnošću. Ovo prihvaćanje vrednota objašnjava većinu vrijednosnih sudova. Ono što netko odobrava, što ne odobrava, čemu se protivi... Te osobe imaju temeljno prihvaćanje i unutrašnju dinamiku koji idu usporedno s faktorima odlučujućeg značenja za samoostvarenje, među kojima su:

- pozitivan odnos prema stvarnosti;
- osjećaj povezanosti (zajedništva) s drugima;
- osjećaj temeljnog zadovoljstva;
- svrsishodna sposobnost i diferencirani ciljevi.

Vrlo važna posljedica takvog odnosa prema svijetu je činjenica da se u mnogim područjima života sukob, borba i nesigurnost pri donošenju odluka umanjuju, nestaju. A osoba čije su osnovne potrebe zadovoljene može se posvetiti zadovoljavanju potreba više razine. Njegov je sistem vrednota, naime, različit i mora biti različit.⁵²

Najvažniji dio sustava vrednota osobe koja se samoostvaruje jest nešto neponovljivo i izražava jedinstvenu karakterijalnu strukturu. "Samoostvarenje je zapravo aktualizacija jednoga Ega; nikad ne postoje dva identična Ega."⁵³

46 Usp. isto, str. 179.

47 Usp. E. GLOVER, *La nascita dell'Io*, Astrolabio, Roma 1970; H. HARTMANN, *Ich-Psichologie*, Klett, Stuttgart 1972.

48 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 177.

49 Usp. isto, str. 41.

50 Usp. A. H. MASLOW, *New Knowledge in ...*, nav. dj., str. 122.

51 *Isto*, str. 126.

52 Usp. A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 186-290; *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 81.

53 A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 290.

Uz pomoć *slobodnog izbora* osoba koje se samoostvaruju moguće je proučavati prirodni sustav vrednota: ta bi se istraživanja trebala odnositi općenito na gotovo čitavu ljudsku vrstu jer svi teže samoostvarenju, premda ono za mnoge ostaje nikad ostvarena želja.⁵⁴

“Vrednote samoostvarenja kao ciljevi postoje, stvarne su, iako još uvijek nisu ostvarene.”⁵⁵

Maslow predlaže da se koristi izraz “najviše potrebe” (metapotrebe) (iznad, s onu stranu) pri označavanju motivacija osoba koje se samoostvaruju, a čije su djelovanje i kreativnost visoko izraženi i izvorni.⁵⁶

Mnogi sukobi, frustracije i prijetnje (koje prisiljavaju na izbore u kojima se izražavaju vrednote) nestaju za osobe koje se samoostvaruju.

Teorija rasta pokazala se korisnom pri boljem definiranju teorija i pojmova koji se odnose na sustav humanističkih vrednota.⁵⁷

Rast je u ovom smislu zbir različitih procesa koji osobu vode do definitivnog samoostvarenja i to tijekom cijelog života pojedinca. Dakle, rast ne postoji samo kao progresivno zadovoljavanje osnovnih potreba, već u obliku specifičnih uvjeta razvoja s onu stranu iznad tih osnovnih potreba, i to kao sposobnosti, stvaralačka stremljenja, potencijali uvjetovani građom; u tom smislu osnovne potrebe i samoostvarenje nisu u proturječnom odnosu.⁵⁸

Suprotno tome, nedostatak roditeljske ljubavi ili ljubavi partnera stvara sumnju i tjeskobu..., sprečavajući rast i samoostvarenje. Sva osobna i psihoterapeutska iskustva svjedoče da ljubav ostvaruje, a ne ljubav čini suprotno, bez obzira zaslužuje li se to ili ne.⁵⁹

Krajnja i jedinstvena vrednota - kao daleki cilj kojem teže svi ljudi - po Maslowu je *samoostvarenje* ili, kako se izražavaju neki drugi autori, samoaktualizacija, integritet, psihološko zdravlje, kreativnost... Svi se, međutim, slažu oko toga da to podrazumijeva ostvarenje potencijala jedne osobe, odnosno svega onoga što ona može postati.

Ljudska bića teže definitivnom čovječtvu: zadovoljavajući osnovne potrebe, us-

pijevaju ostvariti brojna vrhunska iskustva koja su po sebi savršena, dovoljna sama po sebi i moguća da dadu vrijednost životu. Tako nema proturječja između Bivstvovanja i Nastajanja.⁶⁰

Analogno tome, i proces rasta je iz trenutka u trenutak u svojoj suštini proces koji podrazumijeva zadovoljenje.

Maslow tvrdi da je čovjek sazdan tako da teži prema sve ostvarenijem bivstvovanju, prema dobrim vrednotama, odnosno prema vedrini, ljubaznosti, hrabrosti, poštenju, ljubavi, nesebičnosti i dobroti.⁶¹

Osim toga autor naglašava da težnja prema samoostvarenju nije jedina težnja koja se može susresti u ljudskom biću, jer u istoj osobi možemo naći i želju za smrću, strahove, obrambene mehanizme, regresije itd.⁶²

Psihički zdravo ljudsko biće po Maslowu je u stanju neprestanog razvoja prema sve zrelijim i potpunijim nivoima rasta. Npr. samoostvarenje osobe koja odabere život posvećen medicini (psihologiji) znači postati dobar liječnik (psiholog), a ne bilo kakav liječnik.⁶³

Maslow razlikuje *D-spoznaju* (organiziranu na temelju osnovnih potreba pojedinca) od *B-spoznaje* (spoznaju potpuno zdravih i potpuno funkcionirajućih bića) u funkciji boljeg razumijevanja vrednota.⁶⁴

Kod B-spoznaje iskustvo ili objekt su viđeni kao totalna i potpuna cjelina, a kod D-spoznaje iskustva su parcijalna, nepotpuna. Tamo gdje postoji B-spoznaja sve je figura, a pozadina nestaje. Ta se vrsta spoz-

54 Usp. A. H. MASLOW, *New Knowledge in...*, nav. dj., str. 129.

55 *Isto*, str. 130.

56 Usp. A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 22.

57 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 34. i 36.

58 Usp. *isto*, str. 36, 42, 48, 53-68.

59 Usp. *isto*, str. 104.

60 Usp. *isto*, str. 156.

61 Usp. *isto*, str. 157; A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 12.

62 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., 157-158.

63 Usp. *isto*, str. 81-84.

64 Usp. *isto*, str. 81.

naje može definirati kao neuspoređujuća, nevrednujuća ili neprosudbena.⁶⁵

U tom slučaju osoba nadilazi Ego, zaboravlja Sebe i poprima gotovo božansko držanje koje je univerzalno tolerantno, a karakterizira ga milosrđe, ljubav, ljubaznost...⁶⁶

U slučaju D-spoznaje, tvrdi Maslow⁶⁷, mi ne percipiramo svijet, već same sebe unutar svijeta ili svijet u nama samima evidentirajući oskudno motiviranu percepciju. To je u velikoj mjeri različito od percipiranja svijeta u njegovoj potpunosti i od percipiranja vrednota svijeta umjesto naših vrednota. Ovo potonje autor definira kao vrednote bića ili *B-vrednote*. B-vrednote su, po Maslowu, sljedeće: totalitet, savršenost, potpunost, pravičnost, vitalnost, bogatstvo, jednostavnost, ljepota, dobrotu, jedinstvenost, prijaznost, veselost, istinoljubivost, poštenje, samodostatnost.⁶⁸

Ti elementi uzajamno se ne isključuju. Nisu odvojeni, već se smještaju jedan iznad drugog ili se stapaju jedan s drugim.⁶⁹

Zadržavajući attribute cijeloga bića, odnosno B-vrednota, B-spoznaja proizlazi upravo iz percipiranja tog bića kao da je u njemu sve što u tom trenutku postoji, s obzirom na to da je simultano apstrahiranje i konkretiziranje svojstveno osobama koje se samoostvaruju.⁷⁰

Ljudska bića koja percipiraju na *D-način* uglavnom percipiraju tako da uspoređuju, donose sudove, odobravaju, povezuju se, koriste...

Ljudska bića s *B-percepcijom* spremna su voljeti, praštati, prihvaćati, diviti se, razumjeti svakoga, zabaviti se.⁷¹

Što se pojedinac više približava vlastitom Biću (biti ono što jesmo) ili savršenstvu, to lakše uočava B-vrednote u svijetu.⁷²

No, za Maslowa samoostvarenje ne iziskuje samo B-spoznaju, već nužno i D-spoznaju. Zapravo, s obzirom na to da su sukob, odlučivanje i praktični izbor implicitni pojmu samoostvarenja, i borba, napor, nesigurnost, krivnja te žaljenje moraju također sudjelovati u sačinjavanju "nužnih" epifenomena samoostvarenja.⁷³

Ukratko možemo kazati da je čovjek "potaknut" prema samoostvarenju urode-

nom snagom što nastaje iz potreba. Osobe koje se samoostvaruju pružaju valjan sustav vrednota. Preko njihovog slobodnog izbora moguće je proučavati taj prirodni sustav vrijednosti.

Krajnje vrednote organizma se razumijevaju preko teorije osnovnih potreba; njihovim progresivnim zadovoljavanjem pojedinac se razvija tijekom cijeloga života i dostiže definitivno samoostvarenje koje podrazumijeva dobre vrednote.

Taj proces rasta može biti zapriječen nedostatkom ljubavi, tjeskobom i sumnjom.

2.3. Osoba kao nositelj i ostvaritelj vrednota

Cjeloviti razvoj čovjeka, a to je proces po kojem se postaje ljudska osoba, sastoji se također u činjenici da vrednote odgovaraju zahtjevima i potencijalima, koji se progresivno rađaju u ljudskom psihizmu. Humanistički psiholozi vide osobu kao nositelja vrednota i s gledišta stvaralaštva i samoostvarenja zainteresiranu da se ostvari, težeći za tim da istakne činjenice smisla i vrednota u svom životu.⁷⁴

Takav vid ponovo dobiva temeljnu važnost za razumijevanje ljudskih osoba.⁷⁵ Od samog svog osnutka humanistička psihologija usmjerila je pažnju na osobu, na priznanje drugog, ne kao objekt ili kao područje snaga ili nagona, nego kao suštinu u sebi samoj. Takav stav uključuje poštivanje sposobnosti i vrednota pacijenta.⁷⁶

65 Usp. isto, str. 81-84.

66 Usp. isto, str. 88-90.

67 Usp. isto, str. 90.

68 Usp. isto, str. 90-91.

69 Usp. isto.

70 Usp. isto, str. 95.

71 Usp. isto, str. 99.

72 Usp. isto, str. 101.

73 Usp. isto, str. 123.

74 Usp. Ch. BUHLER - M. ALLEN, *Introduzione alla psicologia umanistica*, Armando, Roma 1976; ISTI AUTORI, *Einführung in die humanistische Psychologie*, Stuttgart, Ernst Klett Verlag, 1974.

75 Usp. isto.

76 Usp. F. MATSON, *La terza rivoluzione in psicologia*, u: Servizio informazioni "AVIO" 11-12(1972), str. 363.

“Treća sila” u psihologiji je u najvećem dijelu reakcija na teške neprimjerenosti komportamentističkih i freudovskih teorija koje su, studirajući na svoj način višu narav čovjeka, zanemarile ljudske vrednote kao što su nesebičnost i dostojanstvo ili traženje istine i ljepote.⁷⁷

Isti autor priznaje da se je Freudova psihologija uhvatila u koštac s problemima koji se odnose na višu narav Čovjeka, tretirajući ih međutim na pesimistički i reduktivni način. Velikodušnost je primjerice interpretirana kao reakcija protiv izvjesne škrtosti ukorijenjene u podsvijesti. Ljubavnost nije ništa drugo doli obrambeni mehanizam protiv nasilja... Istina je da u nama postoje srdžba i mržnja, ali postoje i drugi nagoni koji bi se mogli zvati više čovjekove potrebe: “potrebe” koje se odnose na unutarnje i posljednje vrednote dobrote, istine, ljepote, pravednosti...⁷⁸

To uvjerenje o stvarnosti potreba, motiva i ljudskih sposobnosti višeg reda, valja reći uvjerenje da su ljudsku prirodu dominantne psihološke teorije bile izdale, sačinjava glavnu snagu koja ujedinjuje psihologe “Treće sile”. Svi potpuno odbacuju zamisao o neutralnoj znanosti ili neovisnoj o vrednotama. Radi se o istinskoj revoluciji, jer je znanost tradicionalno bila definirana u terminima objektivnosti, odvojenosti, neovisnosti o ljudskim svrhovitostima.

Maslow⁷⁹ smatra da je ta humanistička težnja istinska revolucija također u smislu novih načina spoznaje, zamišlja novih slika čovjeka i društva kao i novih koncepcija vrednota. Otkrivanje ciljeva i vrednota prognano je u neznanstvene, neempirijske izvore. Psihologija “Treće sile” energično odbija tu viziju znanosti kao instrumentalističku i nesposobnu da vodi čovječanstvo da otkriva vlastite ciljeve i posljednje vrednote.

Na ovoj crti nalazi se i Maslow. Njegov pojam i uvjeti samoostvarenja povezani su s pojmom funkcije vrednota u razvoju osobnosti. Maslow tvrdi da je humanistička psihologija “primjer sve energičnijeg odbijanja znanosti tradicionalno strane vrednota, ili radije uzaludnog napora da se ostvari jedna takva znanost”.⁸⁰

Inzistiranje na funkciji vrednota daje Maslowljevoj psihologiji bitnu značajku “dinamičnosti”; inzistiranje na strukturiranoj cjelovitosti osobe (u koju ulazi Maslowljev pojam “sindroma” kao organiziranog i strukturiranog kompleksa činjenica prividno različitih) daje joj bitne značajke “holizma” i “sistematičnosti”.⁸¹

Ukratko, osoba ima potrebe, a potrebe rađaju individualne vrednote. Konstitucionalne razlike među pojedincima rađaju preferencije u pogledu načina odnošenja prema sebi, ne samo kulturi, te rađaju vrednote.⁸² Kao i potrebe jedne osobe tako su i vrednote povezane međusobno prema hijerarhijskom i evolutivnom redu.⁸³ Takve potrebe mogu se shvatiti kao koraci na putu općeg samoostvarenja, aktualizacije mogućnosti koje su vlastite ljudskoj osobi. Naglasak stavljen na vrednote pojedinca više nego na ponašanje postiže veliku važnost u našem aktualnom društvu.

3. PSIHOPEDAGOŠKI VIDovi MASLOWLJEVE TEORIJE I HUMANISTIČKE PSIHLOGIJE

Zasigurno je moguće analizirati Maslowljevu teoriju i humanističku psihologiju prema dvostrukoj perspektivi: psihološkoj i pedagoškoj. Mi namjeravamo kratko razviti odgojnu i psihološku problematiku uopće, ali se fokusiramo na primjenu humanističke psihologije, a posebno Maslowljeve, u psihopedagoškom polju.

Prema Maslowu i drugim humanistima, organizam je obdaren potrebama koje moraju biti zadovoljene da bi se postigla puna čovječnost, zdrav razvoj i psihički integritet.⁸⁴

77 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 10-11.

78 Usp. *isto*, str. 163-164.

79 Usp. *isto*, str. 5.

80 A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 28.

81 Usp. *isto*, str. 464.

82 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 153-154.

83 Usp. *isto*, str. 155; A. FULGOSI, *Psihologija ličnosti*, nav. dj., str. 254-272.

84 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj.

Čovjek ima vlastitu subjektivnu narav, koju on traži da ostvari "trudeći se" i "izabirući".⁸⁵

Dakle, humanistički psiholozi govore o jednom Ja, unutrašnje naravi, ne neophodno svjesne, koja mora biti tražena, otkrivena, izgrađivana, ostvarena, odgajana. Zadaća odgojitelja, psihoterapeuta, nastavnika (zašto ne i vjeroučitelja i kateheta) je pomagati osobi da otkrije ono što je njegova vlastitost, više nego forsirati ga, oblikovati ili obučavati prema predodređenoj formi koju su drugi odredili.⁸⁶

Doista, ako prihvatimo ideju o ljudskoj biti ili središnjem Ja, ili neobrađenom materijalu biološkog, konstitucionalnog tipa; ako prihvatimo činjenicu da su novorođenčad prilično različita jedno od drugog, onda se zadaća bilo kojeg savjetodavca (psihološkog, odgojnog, nastavničkog..., dodat ćemo i vjeronaučnog) sastoji u *buđenju* i *otkrivanju* onog što jesmo; otkrića koja se odnose na ono što se ima u zajedništvu s drugima kao i na vlastitu posebnost.⁸⁷

Zadaća odgojitelja, psihologa (ta zadaća ne mimoilazi ni odgojitelje u vjeri, unatoč specifičnosti poslanja) jest da potiču, promiču, promoviraju razvoj identiteta, spontanosti i prirodosti čovjeka, uvažavajući ritam rasta pojedinca.⁸⁸

Postati potpuno čovjek znači ostvariti vlastite mogućnosti, vlastiti stil života, ukuse, vrednote, tj. naučiti biti istodobno različit od drugih i sličan drugima.⁸⁹

Iz ovog proistječe mogućnost oblikovanja stotine hipoteza na psihopedagoškom polju, koje se mogu verificirati, potvrditi ili pobiti.

Nastavnik bi, prema Maslowu, morao bi biti nedirektivni vođa, više prijemljiv nego nametljiv, prihvaćajući odgajnika takva kakav jest, promičući razvoj njegovih mogućnosti.⁹⁰

Osnovni princip odgoja je za Maslowa bezuvjetno prihvaćanje osobe.⁹¹ "Ako želimo biti pomagači, savjetnici, nastavnici, vođe ili psihoterapeuti, to što moramo činiti jest prihvatiti osobu takvu kakva jest, potičući je da upozna sebe, svoj stil, svoje sklonosti, što je sposobna učiniti, što nije u stanju učiniti, na čemu možemo graditi, (...)

koji su njezini potencijali?"⁹² To bezuvjetno prihvaćanje u djeteta uklanja njegove strahove, tjeskobe, samoobrane.

Nisu sve zamisli Maslowa jednako valjane ili plodne, kada ih preuzme psihopedagogija. Njihova valjanost i plodnost mjerljive su po tome koliko mogu objasniti i upravljati razvoj, autentično i potpuno ljudsko dozrijevanje. Samoostvarenje - ukoliko je to proces vođen psihopedagoškim djelujućim silama - u konačnici vodi prikladnom razvoju osobnosti odgajnika.

Odgoj, kao djelovanje koje se očituje "u svakoj pomoći koju odrasli u svojoj zrelosti napredna čovjeka pruža nezrelom i čovjeku u razvoju",⁹³ pruža široko područje za pedagoške intervencije. U tom pogledu Braido kaže da "odgojna aktivnost može biti obavljena na mnogo načina i različitom skrbi: prema nagonu ili nadahnuću, prema običaju ili genijalnosti, nakon zrele razmišljanja ili improvizirajući; s religioznim, moralnim, humanitarnim, političkim ili profesionalnim ciljevima."⁹⁴

Čini se da temeljni principi Maslowljeve teorije imaju mnogobrojna značenja i

85 Usp. A. H. MASLOW, *Alcune implicazioni pedagogiche delle psicologie umanistiche*, u: R. TITONE (ur.), *Modelli psicopedagogici dell'apprendimento*, Armando, Roma 1974, str. 11.

86 Usp. isto, str. 12.

87 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 190.

88 Usp. A. H. MASLOW, *Alcune implicazioni pedagogiche...*, nav. dj., str. 14.

89 Usp. isto, str. 15; također A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 189.

90 Usp. A. H. MASLOW, *Verso una psicologia...*, nav. dj., str. 191. i 197.

91 Termine koje je uveo Rogers u psihoterapeutsko i pedagoško polje, kao što su "bezuovjetno prihvaćanje", "nedirektivnost", "apsolutno uvažavanje", našli su u Maslowa široko provjeravanje. Takvi pojmovi, međutim, ako se preuzmu nekritički u odgojnom polju mogu voditi permisivnom stavu i nedostatnim rješenjima i/ili pojavama konfliktata. Usp. C. R. ROGERS - M. KNIGET, *Psicoterapia e relazioni umane*, Boringhieri, Torino 1970.

92 A. H. MASLOW, *Alcune implicazioni pedagogiche...*, nav. dj., str. 19.

93 F. MARZ, *Wertbegegnung als didaktische Auftrag*, Donauworth O. J. 1965, str. 146.

94 P. BRAIDO, *Filosofia e educazione*, PAS, Zürich 1967, str. 11.

primjenu za odgojitelje, za psihologe (reći ćemo i za vjeroučitelje i katehete ukoliko sudjeluju u promicanju rasta ljudske osobnosti). Neograničeno poštovanje i bezuvjetno prihvaćanje pojedinca, kao čvrsta vjera sa strane odgojitelja i terapeuta u unutrašnje sposobnosti subjekta da se ostvari; primjenjivi su principi u relaciji nastavnik-učenik (vjeroučitelj-vjeroučenik).

Maslow - kako smo prethodno rekli - ispovijeda vjeru u dobrotu i neutralnost ljudske naravi. Ako je to istinito, odgojitelj humanist morao bi bezuvjetno prihvatiti odgajnika, izbjegavajući svaki oblik autoritarizma. Ljubav je ustvari viđena kao vrednota B koja prožima i stimulira dijete za sve veći razvoj.

Iako, uzdajući se u dobrotu i neutralnost ljudske prirode, ostvarenje takvog postulata postaje utopijsko,⁹⁵ ako se njezin razvoj povjeri samo bezuvjetnom prihvaćanju i prisutnosti pozitivnog prostora, ne vodeći računa o destruktivnim silama koje mogu djelovati u čovjeku, uronjenom u "jednodimenzionalno" društvo,⁹⁶ koje ga svodi na samo jednu horizontalnu dimenziju, podcjenjujući joj jedincatost kao osobi.

Također je istinito da se mnoge značajke i mogućnosti tipično ljudske - kako tvrdi Maslow - "gube poradi izvanjskih utjecaja za vrijeme odgoja". Tako se stvaralaštvo, "temeljna značajka ljudske prirode prisutna od rođenja u svim ljudskim bićima", gubi malo-pomalo kako "se ljudi ucjepljuju u kulturu".⁹⁷

Zaključujući, možemo reći da je čovjek materijalni predmet Maslowljeve pedagogije i antropologije. Od Maslowa možemo uzeti neke elemente na kojima možemo graditi "formalni predmet" odgoja.

Holistička perspektiva, koja je po svojoj naravi sverazumljiva i ujedinjavajuća, može pružiti integralnu i jedinstvenu osnovu za jedno ne više jednostrano i konfliktno poimanje odgoja; ukoliko je integralnost ciljeva i metodoloških prinosa bitna značajka, "sine qua non", pedagoške perspektive. Premise za integraciju između samoostvarenja i potencijala čovjeka također se nalaze u integralnom odgoju.

4. NEKA KRITIČKA ZAPAZANJA U SVEZI SA SAMOOSTVARENJEM

Nakon što smo razmotrili neke ključne točke Maslowljeve teorije vrednota i s njom povezane pojmove, kao što su samoostvarenje i mentalno zdravlje, te vidjeli kako osobnost ostvaruje vrednote preko psihopedagoških primjena, ostaje nam da se kritički osvrnemo i vrednujemo domet njegovih proučavanja, s posebnim obzirom na samoostvarenje kao središnji pojam i cilj kojemu je sve usmjereno.

Prije svega, možemo reći da humanistička psihologija, u kojoj prednjači Maslow, predstavlja novu sliku čovjeka, društva i vrednota u svezi s kojima je ponudila novu viziju i naznačila nove pravce kojima treba krenuti.

Odgovarajući kritički i inovatorski na nomotetsku (znanstvenu, zakonsku) metodologiju, Maslow i ostali humanistički psiholozi izabrali su ideografsku (opisnu) metodologiju, iako smatramo da bi za usvajanje prikladnije znanstvene metode za iscrpniji studij ljudske prirode bilo idealnije držati se i ideografskih i nomotetskih istraživanja. Uzimajući u obzir posebne Maslowljeve zasluge (njegove su ideje poslužile da se više vrednuju osnovne potrebe i mogućnosti čovjeka, te u promicanju značajnijeg ljudskog života), njegova interpretacija ljudskog postojanja ne izmiče nekim kritičkim zapažanjima.

Zajedno s Frantom zapažamo da Maslow ne zadovoljava temeljni princip humanističke psihologije, tj. neće da promatra ljudsko biće u njegovu totalitetu (cjelovitosti); u tom smislu je očit "među ostalim, prilično redukcionistički mentalitet kada interpretira ljudsku motivaciju kao pretežnu težnju samoostvarenja i kada obezvređuje spoznajne funkcije u prilog organskog iskustva ("experiencing"), čiji je kriterij

95 Usp. H. FRANTA, *Individualità e formazione...*, nav. dj., str. 120.

96 Usp. H. MARCUSE, *L'uomo a una dimensione*, Einaudi, Torino 1967.

97 A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 278.

valjaniji za usmjeravanje vlastitih ponašanja”.⁹⁸

Podložan je kritici i ključni pojam Maslowljeve teorije, tj. samoostvarenje.

Na temelju formulacije tog pojma čini se da on:

- uključuje više egoizam nego altruizam;

- izbjegava aspekt dužnosti i predanja životnim zadaćama;

- niječe suradnju između osoba unutar društva; ne uzima dovoljno u obzir teškoće individualnog samoostvarenja, koje proistječu iz psihofizičke sfere osobnosti;

- također ne vodi dovoljno računa o žurnim zahtjevima, koji izvire iz neljudskih stvarnosti, te o njihovim unutarnjim uzrocima i interesima;

- naglašava (prešutno) podrazumijevajuću aktivnost umjesto pasivnosti ili prijemljivosti; unatoč tome što Maslow pokušava opisati empirijsku činjenicu da su osobe koje se samoostvaruju altruisti, puni predanja, društveni.⁹⁹

Interpretacija koju je Maslow načinio da bi označio put kojim se postiže samoostvarenje također je, prema Franti, podložna kritici. Naime, da bi se ostvarila formacija idealne osobnosti, “ne bi bilo dosta slijediti princip *upoznaj samog sebe i budi to što jesi*”, jer u ovom principu se pokazuje da je “ekspresionistički i individualistički mentalitet u svezi s ljudskim postojanjem (...) utopijski postulat zbog činjenice da osobe, osim što raspolažu proaktivnim težnjama, imaju također težnje koje zahtijevaju samokontrolu i gospodarenje sobom”.¹⁰⁰

Osim toga, možemo dodati da prema naturalističkoj viziji čovjeka (iako optimističkoj, jer je narav viđena kao dobra i proaktivna) Maslow ljudsku narav interpretira kao sposobnu samoostvariti se preko slobodnog i spontanog rasta, dozrijevanja, ne obazirući se dovoljno na druge čovjekove dimenzije kao što su društvena, spoznajna.

Iako su Maslowljeve hipoteze utemeljene na neznatnom broju istraživanja, na osobnim promatranjima i teorijskim dedukcijama, znanstveno su tako formulirane da se mogu lako provjeriti ili pobijati.

U svezi s tim je neophodno upitati se koji je znanstveni temelj Maslowljeve teorije osobnosti. Npr. istraživanje koje je on proveo da bi utvrdio značajke zdrave samoostvarene i potpuno funkcionalne osobe, podložno je kritici s metodološkog aspekta.¹⁰¹

Smith tvrdi da je Maslow izabrao pojedince - prema kojima je sâm gajio najveće divljenje - kao predstavnike zdravog ljudskog roda. Njegova operativna definicija samoostvarenja na taj način se oslanja na aprioristički sustav vrednota. U skladu s tim moguće je da značajke samoostvarenih osoba predstavljaju sustav vrednota koje Maslow prosuđuje valjanima, ali ne i proces samoostvarenja ili realni opis samoostvarenih osoba.¹⁰²

Smith također kritizira način izbora uzoraka, prilagođen izabranim subjektima, budući da su oni bili izvanredno inteligentni i društveno priznati, te kao takvi ne mogu predstavljati ljudski rod. Rezultati koje je Maslow objavio ne daju nam zadovoljavajuće odgovore. Maslow pretpostavlja da su samoostvarene osobe zdrave, što uključuje sud normativne vrijednosti.

Franta u svezi s tim tvrdi da “idealna osobnost kako je zamišlja Maslow nije u stanju promicati značajniji život (osim za neke privilegirane), niti riješiti socijalne probleme”.¹⁰³

Cofer i Apply¹⁰⁴ tvrde da je Maslowljevi studij velikim dijelom utemeljen na subjektivnim promatranjima koja nisu znanstveno potvrđena.

98 H. FRANTA, *Individualità e formazione integrale: Psicologia della Personalità*, LAS, Roma 1982, str. 119.

99 Usp. A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., pogl. 11.

100 H. FRANTA, *isto*, str. 120.

101 Usp. A. H. MASLOW, *Self-actualizing people: a study of psychological health*, *Personality Symposia: Symposium no. 1 on values*, Grune and Stretton, New York 1950.

102 Usp. B. SMITH, *On self-actualization: a transambivalent examination of a focal theme in Maslow's psychology*, u: “*Journal of Humanistic Psychology*” 13(1973) str. 17-33.

103 H. FRANTA, *Individualità e formazione...*, nav. dj., str. 120.

104 Usp. C. COFER - M. APPELEY, *Motivation: theory and research*, Wilwy, New York 1964.

U obranu Maslowa možemo citirati same njegove riječi kako on kao uzorke za studij bira osobe koje pretežno teže samoostvarenju: "Ako želimo znati mogućnosti duhovnoga rasta, rasta vrijednosti ili moralnog razvoja u ljudskim bićima, onda smatram da najviše možemo naučiti proučavajući naše najmoralnije, najetičnije ili najsvetije ljude."¹⁰⁵

Međutim, različiti autori smatraju da je Maslowljeva teorija potreba i njegova podjela u dvije grupe motiva D i B, empirijski potvrđena.¹⁰⁶

Maddi i Costa tvrde da bi za dublji i kompletniji studij potreba trebalo obaviti longitudinalna istraživanja, koja zasad još ne postoje.¹⁰⁷

Grahm i Balloun načinili su istraživanje o hijerarhijskoj organizaciji potreba, koje potvrđuje hijerarhijsku zamisao osnovnih ljudskih potreba kako ih vidi Maslow, a potvrđuje i princip prioriteta zadovoljenja nižih potreba.¹⁰⁸

Nedostatak valjanih instrumenata za mjerenje samoostvarenja bio je najveća smetnja za potvrdu osnovnih vidova Maslowljeve teorije.

Schostrom¹⁰⁹ je izradio "Upitnik o osobnoj orijentaciji" /UOO/ koji se pokazao veoma učinkovitim za mjerenje samoostvarenja. Valjanost UOO-a potvrdili su i drugi autori, među kojima J. Fox (...) ¹¹⁰

U pogledu razvoja osobnosti možemo reći da se Maslow usredotočuje na pojam "ego-orijentacije", tj. čovjek može ostvariti samoga sebe, naći cilj i smisao vlastitog postojanja u samom sebi, razvijajući vlastite mogućnosti. Ovu misao posebno je analizirao Frankl u knjizi "The Will to Meaning", u kojoj tvrdi da primarni cilj nije samoostvarenje nego samotranscendencija. Samoostvarenje bi bilo zakonita posljedica života prema idealima.¹¹¹ Dalje, isti autor kaže da "samo u mjeri u kojoj se dajemo, darujemo, stavljamo na raspolaganje svijetu, (...) u mjeri u kojoj to što znači za nas, jest izvanjski svijet i njegovi predmeti, a ne mi sami ili naše vlastite potrebe; u onoj mjeri u kojoj mi ostvarujemo zadaće i odgovaramo na zahtjeve; u mjeri u kojoj mi aktualiziramo vrednote i ostvarujemo smisao,

samo u toj mjeri mi se ispunjavamo i isto tako jednako ostvarujemo sebe".¹¹²

Dakle, čovjekov život ne bi se sastojao u samoostvarenju, kako kaže Maslow. Prema Franklu, čovjek ostvaruje samog sebe samo u mjeri u kojoj ostvaruje svoj smisao. Tako samoostvarenje nije shvaćeno kao spontano dozrijevanje (Maslow), nego kao učinak ostvarenja smisla pomoću vrednota (Frankl).

U krajnjoj analizi smatramo da Maslow ima pravo s egzistencijalnog motrišta, u pogledu onog što tvrdi o zadovoljenju primarnih potreba: npr. preživljavanje, sigurnost...

Ukratko, empirijska istraživanja koja se odnose na Maslowljevu teoriju osobnosti zasad su rijetka i empirijska je potvrda oskudna. Može se, međutim, očekivati da broj empirijskih istraživanja povezanih s tom teorijom u skoroj budućnosti poraste, zahvaljujući horizontima koje ona nudi, otvara. Možemo reći da je Maslow vjerovao u težnju za poboljšanjem, toliko urođenu u čovjeku koliko i u društvo koje se - čini se - usmjerava prema psihologiji, koja traži poticaj za ostvarenje ljudskih mogućnosti u poboljšanju rasta čovjeka za dobro pojedinca i društva u kojem živi.

105 A. H. MASLOW, *Toward a humanistic biology*, u: "American Psychologist" 24(1969) str. 726.

106 Usp. D. MCGREGOR, *The human side of enterprise*, MacGraw-Hill, New York 1960; L. PORTER, *A study of perceived need satisfactions in bottom middle management jobs*, u: "Journal of Applied Psychology" 45(1961) str. 97-108.

107 Usp. S. R. MADDI - P. T. COSTA, *Humanism in Personology*, Atherton, New York 1972.

108 Usp. W. GRAHM - J. BALLOUN, *An Empirical test of Maslow's need hierarchy theory*, u: "Journal of Humanistic psychology" 13(1973).

109 Usp. E. SCHOSTROM, *An inventory for the measurement of self-actualization, Educational and Psychological Measurement* 24(1965) str. 207-218.

110 Usp. J. FOX - R. KNAPP - W. MICHALE, *Assessment of self-actualization of psychiatric patients: validity of the Personal Orientation Inventory*, u: "Educational and Psychological Measurement" 28(1968) str. 565-569; također i E. Mc CLAIN, *Further validation of the Personal Orientation Inventory: assesment of self-actualization of school counselors*, u: "Journal of Consulting and Clinical Psychology" 35(1970), str. 21-22.

111 Usp. V. E. FRANKL, *The Will to Meaning. Foundations and Applications of Logotherapy*, New American Library, New York 1969, str. 38.

112 V. E. FRANKL, *Alla ricerca di un significato della vita*, Mursia, Milano 1974, str. 71-72.

Maslow potpuno izostavlja “onostrana” pitanja čovjeka i zadržava se u području istraživanja mogućnosti koje su svojstvene pojedincu. On kao svoj ideal vidi razvoj osobnosti kao proces samoostvarenja, težeći za tim da zadovolji sve potrebe, čežnje, težnje koje autentično pripadaju ljudskom biću. Tako pojedinac “postaje sve ono što je sposoban postati”.¹¹³

5. ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Ispitujući u globalu Maslowljeve teorije, zapaziti ćemo da izbija jedna nova vizija čovjekovih mogućnosti, koja - vodeći računa o antropološkim pretpostavkama na kojima se temelji - pruža teorijsku bazu za promišljanje ljudskih vrednota radi razumijevanja olakšavajućih čimbenika ljudskog rasta. Ta nova vizija se predstavlja ne samo u teorijskim, nego i u psihopedagoškim i terapeutskim razmišljanjima.

S gledišta konkretne korisnosti problem ostaje otvoren, tj. treba nastaviti istraživati i empirijski verificirati njegovu učinkovitost i valjanost u psihopedagoškom području. Nema dvojbe da Maslow pruža vrijedne principe za promotivnu perspektivu osobe. Kao što smo vidjeli, Maslow svoju humanističku teoriju temelji na ljudskoj naravi (konstucionalno dobra i neutralna), shvaćajući psihosomatsku složenost i jedinstvenost čovjeka holistički, što u svojoj perspektivi sadržava temeljne pretpostavke integracije između samoostvarenja i čovjekovih potencijala u pogledu odgoja usmjerenog čovjeku kao cjelini.

Posebnu pažnju naš autor poklanja analizi ljudskih vrednota, što je i glavni predmet ovog rada, razvijajući vlastitu teoriju temeljnih ljudskih vrednota prema svojim antropološkim pretpostavkama. Vrednote prema Maslowu proizlaze iz

mudrosti organizma. U odnosu na posljednje ciljeve ljudskog postojanja (rekli smo da izostavlja “onostrana” pitanja) Maslow tvrdi da se samoostvarenje čovjeka sastoji u razvoju sposobnosti kao odgovoru na vlastite potrebe. Potreba za ljubavlju je viđena kao prepoznatljivi element i nužna vrednota za ljudski razvoj i dobre odnose s drugim ljudskim bićima. Maslowljev čovjek je motiviran samoostvarenjem. Iz primarnih motivacija proistječu krajnji ciljevi za psihoterapiju i odgoj; ekonomski vid, tj. ulaganje psihičke energije trebalo bi, prema Maslowu, biti u funkciji rasta i samoostvarenja. U svezi s razvojem osobnosti možemo reći da se Maslow usredotočuje na pojam ego-orijentacije; tj. čovjek nalazi cilj i smisao vlastite egzistencije u samom sebi, razvijajući vlastite potencijale.

Čini se da temeljni principi Maslowljeve teorije imaju mnogobrojne primjene - za odgojitelje, za psihologe, vjerujemo i za odgojitelje u vjeri, uvažavajući kritički pristup tim principima. Njihova vrijednost, valjanost u psihopedagoškom polju mjeri se iz njihove prikladnosti promoviranju razvoja i autentičnog ljudskog rasta. U tom smislu traži se ostvarenje vlastitih mogućnosti, potencijala, vlastitog stila života, ukusa, vrednota..., preko bezuvjetnog prihvatanja osoba, pomažući im u rastu prema punini.

Prema Maslowu, zadaća odgojitelja, psihoterapeuta i nastavnika sastoji se u pomaganju osobi da otkrije ono što je njena vlastitost (ne upućujući ga prema previše stabiliziranim formama) te probudi i otkrije ono što je sama u sebi, promičući razvoj identiteta, spontanosti i ljudske prirodosti. Bezuvjetno prihvatanje pojedinca uključuje povjerenje sa strane odgojitelja - terapeuta u sposobnosti subjekta koji se ostvaruje.

113 A. H. MASLOW, *Motivazione e personalità*, nav. dj., str. 99.